

Oponentský posudek:

Milan Scholz

Historická argumentace při hledání národní identity v textech Tomáše Garrigua Masaryka a Romana Dmowského. Komparativní studie

Předkládaná dizertační práce je ambiciózní komparativní analýzou dějinného myšlení u Tomáše Garrigua Masaryka a Romana Dmowského. Autorovi jde zejména o zachycení „hledání identity“ u těchto dvou ústředních postav českých a polských moderních dějin, a toto hledání pak autor identifikuje hlavně v argumentech historických: odkud přicházíme? Kam patříme? Kdo jsme? V co věříme? Jak můžeme změnit chod dějin? Svůj výklad autor vystavěl jako paralelní studii obou protagonistů: po rozsáhlých, chronologicky uspořádaných studiích životopisných (str. 31-387) následuje soustavný srovnávací rozbor hlavních aspektů (str. 388-493); práce je zakončena útlým resumé („Výsledky komparace“, str. 494-502).

Ačkoliv se autor nehlásí jednoznačně k jedné určité metodologické škole či jednomu přístupu (intellectual history, Begriffsgeschichte, dějiny politického myšlení Cambridgeské školy atd.), je zjevné, že mu jde zachycení politického myšlení, jež utvářelo celkový diskurs o moderní politice v daných národních pospolitostech; o zachycení textů, jež se během času staly součástí politického kánonu a tím i předmětem neustálé reinterpretace (str. 29; pozoruhodné jsou např. poznámky o způsobu produkce Masarykových textů z prezidentského období, str. 174). Pramennou základnu tedy tvoří takřka výlučně texty známé, které se autor snaží vsadit do nového světla. Z hlediska komparativní metody hlásí se autor k teoretickým východiskům Hartmuta Kaelbleho, přičemž za vlastní metodu si zvolil klasickou „symetrickou“ komparaci. Nejde mu o problematiku dějin styků resp. transferů, byť tu a tam se otázka vzájemných vlivů či česko-polských vztahů vynoří. Kladem práce rovněž je její čtivý jazyk, autor je bezesporu nadaný vypravěč. Ve srovnávacím závěru kandidát systematicky hodnotí podobnosti a rozdíly v myšlení obou protagonistů, a je přitom zjevné, že se zaměřuje na srovnání kontrastujících. Rozdílné přístupy v hledání dějinné identity byly utvářeny jak odlišným intelektuálním typem obou osobností, tak i rozdílným politickým kontextem, v němž působily.

Práci lze podle mého názoru doporučit k obhajobě, zejména pro její smělý srovnávací rozvrh, šíři zpracovaného materiálu a pro živé, přístupné podání. Zároveň vyvstává řada kritických otázek, které v práci nejsou zcela uspokojivě dořešeny a které by měly být předmětem rozpravy v disputaci. Tuto kritiku také chápu jako návrhy k vylepšení rukopisu pro publikaci studie.

Zaprvé, nejde nám určitý rozpor mezi vytyčeným úkolem a vlastním zpracováním. Práce obsahuje mnohem více než stanovený předmět bádání, shromažďuje spoustu materiálu, jenž ovšem s daným tématem souvisí často jen okrajově a odvádí čtenářovou pozornost od jádra argumentace. Zejména detaily v životopisných částech mohou působit rušivě (podrobnosti z privátního života,

vztah k tchánovi, zdravotní potíže atd. – k čemu to?). Autor příliš často dlí u skutečností obecně známých, aniž by řekl něco podstatně nového (u Masaryka je např. převypravován boj o rukopisy, hilsneriáda, odboj, spor o smysl českých atd.) a není rovněž jasné, jakou funkci tyto části plní z hlediska vytyčeného badatelského úkolu. Zde bude nutno dané pasáže buď nově konceptualizovat, nebo vypustit. Rovněž u části o Dmowském shledávám prostor k seškrtnání četných redundantních úseků. Např. kapitola o první světové válce nabízí více méně narativní shrnutí období, založené povětšinou na Dmowského pamětech.

Zadruhé, v budoucí publikaci by autor mohl zrevidovat strukturu práce, kterou z hlediska plynulosti a výstavby argumentace nepovažuji za nejšťastnější, zejména její trojí dělení na část životopisně chronologickou, soustavně srovnávací a – bohužel velmi stručný – komparativní závěr. Biografická část působí jako poněkud zbytnělý úvod, v němž autor prakticky soustředil sumu svého vědění o obou protagonistech, a k vlastnímu komparativnímu rozboru se dostává až takřka po čtyřech stránkách, kdy čtenář je již notně vyčerpán. Nutným důsledkem tohoto rozvrhu je i to, že v systematické části se mnohé myšlenky a argumenty opakují. Doporučuji životopisnou část zkrátit či vypustit a práci budovat jako komparativní studii od samého počátku.

Zatřetí, v důsledku faktografické plnosti práce zaniká ústřední argument. Autor by měl jasněji a v průběhu rozboru soustavněji sledovat svou ústřední hypotézu a postupně ji přebudovávat v tezi. Není lehké identifikovat jasné analytické ohnisko, a to zejména v životopisných částech, kde organizačním principem je ryzí chronologie a kde místy jsou hromaděny podružnosti bez pevného koncepčního rozvrhu (např. na str. 285 se plyně přechází od Dmowského záliby ve veslování k jeho politickým koncepcím za první světové války). Na prvních čtyřech stránkách se o vlastním tématu – tedy historické argumentaci v hledání národní identity – dovídáme poměrně málo, příslušné poznámky jsou roztroušeny v jinak zcela narativním výkladu. V publikaci by měla být zesílena logická sepnutost kapitol, aby souvisle naplňovaly jeden badatelský záměr a z různých úhlů pohledu soustavně opracovávaly jeden problém.

Začtvrté, mnohem silněji by měl v revidované verzi být podtržen vlastní přínos práce ke stavu bádání (a to jak k bádání o Masarykovi a Dmowském, tak k obecným středoevropským dějinám politického myšlení dané epochy). V čem spočívá novost práce? Podotýkám, že studie se jen velmi stručně a namátkově vypořádává s existující literaturou, autor se nevymezuje, nepolemizuje s jinými pracemi.

Začtvrté, důkladnější argumentaci a opodstatnění vyžaduje i samotná zvolená komparace. Je zjevné, že Masaryk a Dmowski byli myslitelé velmi odlišní, a v tomto směru práce spíše potvrzuje to, co se dalo očekávat, než aby přinášela převratné závěry (to pochopitelně nesnižuje její empirickou hodnotu). Domnívám se však, že hlubší reflexe důvodů, které k tomuto výběru autora vedly (proč právě tyto dva a proč ne jiní, např. by se jako podstatně přirozenější mohlo zdát srovnání Dmowského a Kramáře, kde by tertium comparationis tvořil národní konzervatismus), může prohloubit celkovou konceptualizaci. Větší důraz by se tak kladl i na podobnosti a průniky mezi myšlením obou protagonistů, a

tím by se otevřela cesta k silnějšímu zobecnění a širší kontextualizaci. Jako tyto styčné plochy (byť se v dílčích postojích oba autoři radikálně lišili) se nabízí mj. pojetí modernizace a moderní politiky („drobná práce“), pojetí hlavních ideových proudů doby (vztah k pozitivismu, romantismu a historismu (pozoruhodný je rozdílný vztah k Nietzschevi), otázka nadnárodních procesů a světoobčanství (pozoruhodné považují autorovy poznámky o Masarykově nacionalismu a jeho vztahu k nacismu). Právě u těchto aspektů se nabízí zohlednění širšího duchovního a politického kontextu doby, jenž se přílišným záběrem do detailu poněkud ztrácí. S ohledem ke komparativní metodě se vtírá ještě jedna otázka: co jsme se prostřednictvím kontrastní komparace dozvěděli o obou postavách nového, co jsme dosud neviděli a co nám teprve srovnání pomohlo odhalit?

Drobné chyby, nepřesnosti, problematické formulace - příklady:

str. 44.: jedná se o Masarykovu práci doktorskou, nikoliv diplomovou (tento pojem v dané době neexistoval)

str. 104: nevhodná formulace: „mainstreamové tiskoviny“

str. 138 : nevhodný žurnalismus: „napříč politickým spektrem“

pojem „židovské etnikum“ je problematický (esencializace, zároveň bagatelizace)

str. 284 – „trávil obrok ve Středozeří“

str. 284 – psychologizace: „Matčina smrt Romana Dmowského nutila k přemítání o vlastním životě a hlubokému tázání.“

str. 307 – sjednotit Gdaňsk x Gdaňsk

str. 340 – psychologizace: “Dmowski patrně prožíval nelehké období celkového roztrpčení nad světem, kdy pociťoval vlastní zneuznání a iritaci.“

str. 381 – buď vymítat nebo vymýtit, ne však vymítit.

str. 492: „V antisemitsky laděném rámci“

Pavel Kolář, Evropský univerzitní institut Florencie, 12. června 2017